

PSIXOLOGNI PSIXOMETRIK JIHATIDAN TAYYORLASH TALABLARI

¹Raxmatullayeva Mushtariy Parida qizi, O‘zMU Jizzax filiali o‘qituvchisi

²Toshibekov Husniddin Orifjon o‘g‘li, O‘zMU Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya:Ushbu maqola bugungi kunning muhim mavzularidan bo‘lib,psixologning kasbiy faoliyati davomida amal qilishi kerak bo‘lgan me‘yorlar, talablar va tarening trening jarayonidagi yutuqlari va kamchiliklarini o‘z ichiga jamlagan.

Kalit so‘zlar:Psixologik bilim, samaraliy muloqot, infantin shaxs, adekvat, mutaxassislik yo‘riqnomasi, me‘yorlar, konsilium, psixologning huquqlari.

Psixologiya kasb sifatida barcha kasbiy etikaga xos bo‘lgan prinsiplarga bo‘ysinada. Shaxsni hurmat qilish, Inson huquqlarini himoya qilish, ma‘suliyat hissi mijozga nisbatan hallolik va samimiylik vositalari va protseturalardan extiyotkorlik bilan foydalanish, kasbiy mahorat, qatiyatliqlik. Psixologlar shaxs erkinligi va uning jismoniy yoki psixologik yaxlitligiga qarshi usullarni ishlab chiqishda ishtirok etmasligi yoki unga husa qo‘shmasligi kerak.

Keling biz aynan fikrimizni yoritishdan oldin psixologik o‘zini aynan qanday shaxs bo‘lishi kerakligini juda aniq va tushungan holatda bilib olishi psixologga qo‘yiladigan axloq normalari, kasbiy me‘yorlari bilan juda yaxshi tanishgan bo‘lishi kerakligini o‘zimizga yana bir eslatamiz. Har qanday psixologik o‘zining butun xarakteristikasini fazilatlarini o‘z qolipiga slogan shaxs bo‘lishi kerak.

O‘zining shaxsiy fazilatlarini va psixologiyasini mukammal bilishi va uni boshqara olishi kerak. Psixolog chigal vaziyatdan qanday chiqishni emas aksincha chigalvaziyatni yaratmaslikka harakat qilishi, chigal vaziyatlarni oldini olishi kerak.

Psixolog chuqur empatiya egasi bo‘lishi kerak yani oldidagi shaxsning butun hissiyotlariga o‘zining hissiyotidek qabul qilib hamdardlik bildira olishi kerak.

Psixolog o‘ta o‘zgaruvchan va moslashuvchan ya’ni har qanday vaziyatga, sharoit va jamoaga tezda moslasha olishi va o‘ziga o‘zining shaxsiy xarakteriga ta’sir bo‘lgan vaziyatda ham o‘zini tuta olishi kerak. Mijozning qiziqishlariga qarshi chiqmasligi va eng asosiysi tinglashni bilishi lozim. Psixolog kuchli, bilim, malaka va tajribaga ega bo‘lishi, bilimlarini amaliyotda qo‘llay olishi juda muhim.

Mutaxassislik yo‘riqnomasi:

Psixologik xizmat “psixologiya” ixtisosligi bo‘yicha oily ma’lumotga ega bo‘lgan psixolog yoki qayta tayyorlanishdan o‘tib, “amaliyotchi psixolog” malakasiga ega bo‘lgan oily ma’lumotli pedagoglar tomonidan amalga oshiriladi.

Psixologning vazifalari:

- Bolalarning shaxsiy va ijtimoiy, intellektual rivojlanishi, psixologik salomatligini saqlash uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratish va ta’minlashga yo‘naltirilgan kasbiy faoliyatini amalga oshirish.

- Tarbiyalanuvchilarning rivojlanishiga to‘sqinlik qiluvchi sabablarni aniqlash va ularga psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha tadbirlarni amalga oshirishi lozim.

- Turli yoshdagi bolalarning xarakter xususiyatlari va shaxs sifatlarini inobatga olgan holda ularning qobiliyat, layoqat bilish va kasbiy qiziqishlarini o‘rganish, korreksiya qilish va rivojlantirish.

-Maslahat berish psixologik xizmatning asosiy yo‘nalishlaridan biridir.

-Sir saqlash bu psixologning asosiy bajarishi kerak bo‘lgan vazifalaridan biri hisoblanadi.

-Psixologlar o‘z mijozlarining diniy va axloqiy etiqodlarini hurmat qilishlari va professional aralashuvlar uchun intervyu berishda ularni hisobga olishi kerak.

-Psixolog yordam ko‘rsatish jarayonida patsentning yoshi, jinsi, irqi, ijtimoiy kelib chiqishi, dini, mafkurasi va millati yoki boshqa farqlariga ko‘ra kamsitmasliklari talab etiladi.

-Psixologlar o'zlariga yoki boshqalarga foyda olish uchun mijozning kasbining kuchuni yoki ustunligini ishlatmasligi kerak bo'ladi. Ayniqsa yozma hujjatlarda psixologlar o'z tushunchalari, xulosalarini juda kamsituvchi va g'ayritabiiy, noodatiy deb hisoblash imkoniyatini hisobga olmagan holda o'z tushunchalari va xulosalariga o'ta ehtiyotkor. Cheklangan tanqidiy munosabatda bo'lishlari kerak.

-Muayyan mijozlarni o'ziga jalb qilish uchun manipulyativ usullardan foydalanmasliklari va o'z sohalarida monopolist bo'lib qolmasligi kerak. Jamoat tashkilotlarida ishlaydigan psixologlar o'zlarining shaxsiy amaliyotlarini kengaytirish uchun bu afzalliklardan foydalanmasliklari lozim.

-Psixolog o'z nomini yoki imzosini tegishli malakaga ega bo'lmagan va noqonuniy foydalanish bo'yicha ta'lim olgan shaxslar tomonidan ishlatilishiga yo'l qo'ymasligi kerak.

-Psixologik usullar – psixologlar o'zlariga ma'lum bo'lgan boshqa odamlarning huquqlarini buzish hollari to'g'risida xabar berishlari kerak. Foydasiz va aldamchi harakatlar psixologning malakasi bilan qamrab yo'q qiladi.

-Agar mijozning shaxsiy manfaatlari muassasa ziddiyatli maksimal xolislik bilan bajarishga harakat qilishi kerak. Ushbu muassasadan yordam so'rash mijozning manfaatlarini hisobga olishni, unga psixologik hurmat va e'tiborni qaratishni o'z ichiga oladi u tegishli sharoitlarda muassasa ma'muriyatiga nisbatan uning himoyachisi vazifasini bajarishi mumkin.

-Etika tarifini ko'rib chiqing. Falsafa nuqtai nazaridan, etika bu falsafiy fan, uning o'rganish ob'yekti ijtomoiy-me'yoriy aloqa tamoyillari haqidagi diniy va dunyoviy axloqdir. "Etika" atamasini ilmiy muomilaga qadimgi yunon faylasufi Aristotel kiritgan. Arastu ta'limotiga ko'ra, axloq bu – odamlarning fe'l-atvorini, axloqini, odamlarning xulq-atvor motivlarini, odamlarning yomonliklari va fazilatlarini o'rganadigan fan. Arastu davridan to hozirgi kungacha axloqiy falsafa

ratsional axloqiy bilim, malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishning nazariy asosi bo'lib kelgan.

Axloqni o'rganish predmeti axloq, ijtimoiy-etnik axloq tarixi, huquq, urf-odatlar, dunyoviy va confessional ko'rinishlarida. Axloq axloqning ajralmas qismi bo'lgani uchun uning asosiy vazifalarini ajratib ko'rsatamiz. O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng barcha sohalarda bo'lgani kabi psixologik xizmat sohasida ham bir qancha muvofaqiyatlarga erishildi.

Bugungi kunda amaliy psixodiagnostikani samarali rivojlantirish uchun o'lchovchi (tekshiruvchi) psixodiagnostik metodlardan foydalanuvchi barcha psixologlar psixometrik madaniyatini keskin tarzda ko'tarish talab etiladi. Barcha psixologlar testlarni qayta standartlashtirish metodlarini, ishonchilik va validlikni tekshirishning oddiy usullarini bilishi lozim.

Bugungi kungacha o'zini klinik metodlar sohasidagi mutaxassis deya hisoblovchi va o'zini test o'tkazish bo'yicha mutaxassis deb o'ylovchi psixologlarning to'la oqlanmagan (hattoki qarama-qarshi) bo'linishi saqlanib kelmoqda. Ammo real amaliy vaziyatlarda ushbu metodlar birikmasi talab etiladi. Klinik, dialogik metodlar ma'lum sohaning boshlang'ich bosqichlari uchun shuning uchun zarurki, psixolog psixodiagnostika predmeti haqida yaqqol mazmun tasavvur hosil qila olishi lozim. Ular shuningdek, individuallashtirilgan yondashuv talab etuvchi alohida bahsli vaziyatlar uchun ham zarur. Ammo psixologdan tezkor, ommaviy tadqiqotlar o'tkazish talab etiladigan vaziyatlarda, u bir qator standartlashtirilgan, o'lchovchi metodikalarga murojaat qilishga majbur bo'ladi. Bu holalda ba'zi turdagi metodikalarni tanlab olish uchun psixometrik bilimdonlik talab etiladi: qaysi turdagi psixometrik me'yorlar bilan tekshirilishi noma'lum bo'lgan metodikalardan foydalanish mumkin emas.

Psixologlarning umumiy psixometrik bilimdonligi mutaxassislar orasida maxsus turdagi - psixodiagnostikaning psixometrik ta'minoti bilan professional tarzda shug'ulianuvchi mutaxassislarni ajratishni mustasno qilmaydi. Shu sababli normativ

talablarning ikki psixologlar va psixolog psixometristlar uchun ro'yxatini keltirib o'tish maqsadga muvofiqdir. Ulardan biri 1994-yilda tuzilgan "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limida psixologik xizmat xalq ta'limi tizimida ishlaydigan psixologlarning malakasini oshirish va ularning attestatsiyasi haqida Nizom" ning Xalq ta'limi vaziri J.G'.Yo'ldoshev tomonidan tasdiqlanishi (1996-yil 5-aprel) bo'ldi. 2001-yilda bu Nizomga o'zgartirish kiritildi. Nizomga yettinchi bo'lim kasb hunarga yo'naltirish bo'limi ham qo'shildi. 2002-yilda Nizomga qayta o'zgartirish kiritildi. Nizomga muvofiq maktabda o'quvchilar soni 1000 nafar va undan ortiq bo'las, bir shtat birligi psixologok ajratiladigan bo'ldi. Kollejlarda 750 va undan ortiq o'quvchilarga bir shtat birligi psixologik ajratilishi belgilandi. 2010-yilda Nizomga qayta o'zgartirish kiritildi. Psixologik o'z faoliyati davomida so'ngi yutuqlaridan xabardor bo'lishi, bolalar psixologiyasi, pedagogik psixologiya amaliy psixologiyani chuqur bilishi kerak.

Psixologga talablar:

1. Psixolog psixodiagnostika bo'yicha metodik adabiyotlardagi psixometrik hujjatlarni mahorat bilan saralab olib bilishi, test yaratuvchilar uning qanday psixometrik xususiyatlarini ko'rsatishi lozimligini, bu psixometrik xususiyatlar bir tomondan test turiga, boshqa tomondan esa uning aktual vazifasiga qay darajada mos kelishini bilishi lozim. Misol uchun, oldini olish ahamiyatini prognozlash uchun testdan foydalanish zarurati yuzaga kelsa - yu, prognostik validlik tekshiruvini haqida dalillar bo'lsa, testni ushbu vazifa uchun yaroqli deb bo'lmaydi.

2. Psixolog talab qilinayotgan metodika bo'yicha ma'lum test normalari bu vaziyatda ishtirokchilar kontingenti va diagnostik vaziyat tipini hisobga olgan holda qay darajada qo'llashga yaroqliligini, "ichki madaniy ko'chish" vaziyat mavjud yoki yo'qligi va test normalarini qayta standartlashtirish ehtiyojini to'g'ri aniqlay olishi lozim. Zarur holatlarda psixolog test ballarini taqsimlanishini tuzgan va qayta tahlil

qilgan holda, qayta standartlashtirishni mustaqil, amaliy jihatdan o'tkaza bilishi lozim.

3. Psixolog mustaqil tarzda ma'lumotlar to'plashi, korrelyatsion qayta ishlov o'tkazishi va empirik validlik - qo'yilgan mezon bo'yicha metodika samaradorligini tekshira olishi lozim. Zarur holatlarda psixolog mezoni ma'lumotning operatsional indikatorlarini mustaqil tarzda aniqlashtira olishi kerak.

4. Psixolog natijalardagi haddan ortiq xatolami, metodikaning zaruriy ishonchlilik darajasidagi xatoliklarni mustaqil tarzda aniqlashi va buning natijasida o'z gipotezasini statistik jihatdan tekshirib ko'ra olishi lozim.

Maslahat suhbat o'tkazish paytida psixologning asosiy xatolari.

1. Suhbat uchun qulay psixologik iqlim yaratishga to'siqlik qiluvchi zarur psixologik aloqani yoqligi.

2. Muammoni hal qilishga uning mohiyatini yetarli o'rganmasdan o'tish va uni namayon bo'lish shart sharoitlari.

3. Dastlab tanlangan gipotezaga qat'iy rioya qilishi.

4. Suhbatdoshning fikri tinglanmaydi yoki obroisizlanmaydi.

5. Mijoz o'z nuqtai nazarini tushuntirish va oqlashi uchun to'siqlar yaratiladi.

6. Suhbat uchun noaniq sabablar bilan mijozga to'g'ridan to'g'ri savollar tug'diruvchi vaziyat

Guruhiy treninglarni o'tkazish jarayonida trener kasbiy xususiyatga ega bo'lgan etikalarga ega bo'lishi kerak. Bulardan biri axloqiy tamoyillar bo'lib ular quyidagilar kiradi.

Tamoyillar:

1. Maxfiylik tamoyili

2. Zarar yetkazmaslik tamoyili

3. Ta'limning belgilangan maqsadlarining mazmuniga muofiqlik tamoyili

Xulosa:

Har qanday psixolog o'z kasbining yetuk mutaxasisi bo'lishi uchun kasbiga oid me'yorlar talablar va nizomlarni yaxshi o'rganishi ish faoliyati davomida ularga qat'iy amal qilishi kerak.

Psixologning eng asosiy kasbiy etika, meyorlariga kiradigan sir saqlash, kuchli empatiya sohibi bo'lishlik o'ta moslashuvchun va o'zgaruvchan bo'lishi kerakligi psixologning psixologik maqomini egallashi uchun juda zarur, kerakli meyorlar deb hisobladim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

- 1.Рахматуллаева, П. М., & Маҳкамова, М. А. (2022). ЁШЛАР ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШДА МОТИВАЦИЯНИНГ ЎРНИ ЁХУД УЛКАН МАҚСАДЛАР САРИ ДАСТЛАБКИ ҚАДАМ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, (Special Issue 1), 160-163.
- 2.Rahmatullayeva, M., Rashidova, G., & Karakulova, U. (2023). XXI ASRDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA PEDAGOGIK MAHORAT. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).
- 3.Rahmatullayeva, M. (2021). XALQ PEDAGOGIKASIDA TA'LIM VA TARBIYA MASALARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 1(4).
- 4.Abdulla, S., & Abduvakilovna, K. U. (2022). AXBOROTSAVODXONLIGIVAAXBOROTIZLASHXULQ-ATVORIDAGIPSIKOLOGIKOMILLAR. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 586-589.
- 5.Rahmatullayeva, M., Umida, K., & Gulnoza, R. (2023). BOSHQARUV PSIXOLOGIYASI VA BU BORADAGI ILMIY YONDASHUVLAR. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).
- 6.Karakulova, U., Rashidova, G., & Raxmatullayeva, M. (2023). DEVIANT XULQ-ATVOR RIVOJLANISHIDA OILAVIY MUNOSABATLARNING TA'SIRI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).

7. Rahmatullayeva, M., Karakulova, U., & Xaydarqulov, H. (2023). O 'QITUVCHI VA TALABALAR O 'RTASIDA SHAXSLARARO MUNOSABATLARNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).
8. Rahmatullayeva, M., & Ahmedova, L. (2023). GO'DAKLIK DAVRI TO'G'RISIDA PEDAGOGIK ILMIY DUNYOQARASHNING SHAKLLANISHI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(1).
9. Rahmatullayeva, M. (2021). O'QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO 'NALISHLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 1(4).
10. Rahmatullayeva, M., & Karimova, N. (2023). MAKTABGACHA TA'LIM MUASSALARI BOSHQARUVINING DOLZARB MUAMMOLARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8323>